अधीत्य वेदानखिलान् साङ्गोपनिषदस्तथा। अन्विच्छन्नैष्ठिकं कर्म्म धर्म्मनैपुणदर्शनात्।
कृष्णद्वैपायनं व्यासं पुत्रो वैयासकिः शुकः। पप्रच्छ सन्देहमिमं छिन्नधर्म्मार्थसंशयं। ८४८
॥ शुक उवाच ॥ भूतग्रामस्य कर्त्तारं कालज्ञानेन निष्ठितं। ब्राह्मणस्य च यत् कृत्यं तद्भवान् वक्तुमर्हति।
॥ भीष्म उवाच ॥ तस्मै प्रोवाच तत् सर्व्वं पिता पुत्राय पृच्छते। अतीतानागते विद्वान् सर्व्वज्ञः सर्व्वधर्म्मवित्।
॥ व्यास उवाच ॥ अनाद्यन्तमजं दिव्यमजरं ध्रुवमव्ययं। अप्रतर्क्यमविज्ञेयं ब्रह्माद्ये संप्रवर्त्तते।
काष्ठा निमेषा दश पञ्च चैव त्रिंशत्तु काष्ठा गणयेत्कलां तां। त्रिंशत्कलश्चापि भवेन्मुहूर्त्तो भागः कलाया दशमश्च यः स्यात्।
त्रिंशन्मुहूर्त्तन्तु भवेदहश्च रात्रिश्च संख्या मुनिभिः प्रणीता। मासः स्मृतो रात्र्यहनी च त्रिंशत्संवत्सरो द्वादशमास
उक्तः। ८४९
संवत्सरं द्वे त्वयने वदन्ति संख्याविदो दक्षिणमुत्तरञ्च।
अहोरात्रे विभजते सूर्य्यो मानुषलौकिके। रात्रिः स्वप्नाय भूतानां चेष्टायै कर्म्मणामहः।
पित्र्ये रात्र्यहनी मासः प्रविभागस्तयोः पुनः। शुक्लोऽहः कर्म्मचेष्टायां कृष्णः स्वप्नाय शर्व्वरी।
दैवे रात्र्यहनी वर्षं प्रविभागस्तयोः पुनः। अहस्तत्रोदगयनं रात्रिः स्याद्दक्षिणायणं।
ये ते रात्र्यहनी पूर्व्वं कीर्त्तिते जीवलौकिके। तयोः संख्याय वर्षाग्रं ब्राह्मे वक्ष्याम्यहःक्षपे। ८५५
पृथक् संवत्सराग्राणि प्रवक्ष्याम्यनुपूर्व्वशः। कृते त्रेतायुगे चैव द्वापरे च कलौ तथा।
चत्वार्य्याहुः सहस्राणि वर्षाणां तत् कृतं युगं। तस्य तावच्छती सन्ध्या सन्ध्यांशश्च तथाविधः।
इतरेषु ससन्ध्येषु सन्ध्यांशेषु ततस्त्रिषु। एकपादेन हीयन्ते सहस्राणि शतानि च।
एतानि शाश्वतान् लोकान् धारयन्ति सनातनान्। एतद्ब्रह्मविदां तात विदितं ब्रह्म शाश्वतं।
चतुष्पात्सकलो धर्म्मः सत्यश्चैव कृते युगे। नाधर्म्मेणागमः कश्चित्परस्तस्य प्रवर्त्तते। ८५०
इतरेष्वागमाद्धर्म्मः पादशस्त्ववरोप्यते। चौर्य्यकानृतमायाभिरधर्म्मश्चोपचीयते।
अरोगाः सर्व्वसिद्धार्थाश्चतुर्व्वर्षशतायुषः। कृते त्रेतायुगे त्वेषां पादशो ह्रसते वयः।
वेदवादाश्चानुयुगं ह्रसन्तीति ह नः श्रुतं। आयूंषि चाशिषश्चैव वेदश्चैव च यत्फलं।
अन्ये कृतयुगे धर्म्मास्त्रेतायां द्वापरेऽपरे। अन्ये कलियुगे नृणां युगह्रासानुरूपतः।
तपः परं कृतयुगे त्रेतायां ज्ञानमुत्तमं। द्वापरे यज्ञमेवाहुर्दानमेकं कलौ युगे। ८५५
एतां द्वादशसाहस्रीं युगाख्यां कवयो विदुः। सहस्रपरिवर्त्तन्तद्ब्राह्मं दिवसमुच्यते।
रात्रिमेतावतीञ्चैव तदादौ विश्वमीश्वरः। प्रलये ध्यानमाविश्य सुप्त्वा सोऽन्ते विबुध्यते।
सहस्रयुगपर्य्यन्तमहर्यद्ब्रह्मणो विदुः। रात्रिं युगसहस्रान्तां तेऽहोरात्रविदो जनाः।
प्रतिबुद्धो विकुरुते ब्रह्माव्यक्तं क्षपाक्षये। सृजते च महद्भूतं तस्माद्व्यक्तात्मकं मनः।
इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्व्वणि मोक्षधर्म्मपर्व्वणि शुकानुप्रश्ने एकत्रिंशदधिकद्विशततोऽध्यायः ॥ २३१ ॥
॥ व्यास उवाच ॥ ब्रह्मतेजोमयं शुक्रं यस्य सर्व्वमिदं जगत्। एकस्य भूतं भूतस्य द्वयं स्थावरजङ्गमं। ८५६
अहर्म्मुखे विबुद्धः सन् सृजतेऽविद्यया जगत्। अग्र एव महद्भूतमाशु व्यक्तात्मकं मनः।